

РИТУАЛНИ ИЗМИВАНИЯ

ПОЛИВКИ

Георги Мишев

ДРУГИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ГЕОРГИ МИШЕВ

Книги

- ❖ Антични следи в магически обреди от българските земи. София, 2015, 464 стр.
- ❖ Thracian magic: past & present. London, 2012, 338.

Статии

- ❖ Самотракийските божества в заклинание от Късната античност. // *Thracia XXIV. ΕΠΟΠΤΕΙΑ. In honorem annorum LXXXV Alexandri Fol.* София, 2019, 357-369.
- ❖ Mother of God in Bulgarian healing rituals. // *Bulletin of Integrative Psychiatry*. Nr. 2 / 2019, 105-112.
- ❖ The stone – faith and beliefs from Bratsigovo. // *Megalithic Monuments and Cult Practices. PROCEEDINGS of the Second International Symposium Blagoevgrad, 12-15 October 2016. Blagoevgrad, 2016.* 315-322.
- ❖ Безсъницата в народната представа - образ и обред. // *Mirabilia: чудеса и чудовища. Studia Balcanica* 31. София, 2016, 320-335.
- ❖ Началото на пътя на вещицата в българската традиционна култура. // *Балканский тезаурус: Начало. Москва, 2015, 179-188.*
- ❖ Where do you come from, ash? – I come from a pure place. Healing magical practices from the region of Thracian cult center Starosel, Plovdiv region, Bulgaria. // *THE RITUAL YEAR 10. Magic in Rituals and Rituals in Magic. Innsbruck – Tartu 2015, 329-345.*

РИТУАЛНИ
ИЗМИВАНЯ
ПОЛИВКИ

Георги Мишев

उससलाउससास डठठरड®

РИТУАЛНИ ИЗМИВАНИЯ

ПОЛИВКИ

Георги Мишев

© Георги Христов Мишев, автор, 2020

© Ирина Седакова – увод

© Художник на корицата – Христо Нейков

© Дизайн на корицата – Атанас Пепеланов

© ШАМБАЛА™, София, 2020

Редактор – Силвия Великова

Предпечатна подготовка – Димитър Тонин

Всички права запазени

ISBN 978-954-319-238-0

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	7
ВЪВЕДЕНИЕ	11
ПОЛИВКИ ПРИ ЗМЕЙСКИ И САМОДИВСКИ БОЛЕСТИ.....	25
ПОЛИВКИ ПРИ НЕЗНАЙНИ БОЛЕСТИ, УРОКИ И МАГИЯ ...	37
ПОЛИВКИ ПРИ РАЗЛИЧНИ БОЛЕСТИ.....	43
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	48
ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ	52
ПРИЛОЖЕНИЯ	53
Индекс на билките	118

На майка ми Соня Мишева

УВОДНИ ДУМИ ПОГЛЕД НА РУСКИЯ БЪЛГАРИСТ

Доктор Георги Мишев представя своя пореден труд, в центъра на който са ритуалните измивания с вода, или по-точно поливки.

Още в заглавието на книгата проличават характерните за този амбициозен и разностранен изследовател черти – съчетанието на чистата наука с практическото познаване на традицията. *Ритуалите* е думата от научната парадигма, докато *поливките* идва „от терена”. Но теренът за Георги е неговият личен живот от раждането, а и до ден днешен, предаден му от баба му Елена в Брацигово, Пазарджишко. По-старите роднини в традиционното общество доста често изиграват решаващата роля във формирането на децата – ето и „случаят Георги” потвърждава това. Тъкмо баба му, с която е бил много близък, е вдъхнала в него тази любов и този интерес към истинското българско, в архаичната и автентичната му форма. И този интерес е станал професионален. И тази книга като първо изречение слага спомена за разказа на бабата на автора. Това детско впечатление прераства в истинска страст, в *мерак* – да изучи и да опише (а и да култивира) билките и други растения, да изследва природните явления – планините и вирове, изгревите и

залезите, смяната на деня и нощта, на зимата и лятото. Георги Мишев се превръща в истински събирател и пазител на българските старини, и интервюто с родопчанина бай Манчо, което той е записал и публикува в книгата като приложение №7, е само една песъчинка в тези планини народни словесни съкровища, които са събрани от него.

Доктор Мишев във всички свои книги, студии, доклади, публикации, обществени дискусии се проявява като един изключителен познавач на традицията, на делото и на словото. Обаче той не се ограничава с анализа на „домашните“ български ритуали и обичаи, той се стреми да „изрови“ корена на възникването им. С тази цел той прави анализ и съпоставяне с асиро-вавилонската, тракийската, старогръцката, латинската и каква ли не култура, защото чете много езици и намира най-редките издания с описанията на обредите, които подпомагат да се определи техният произход. Високото научно равнище на изследванията, съчетавани с изключително доброто практическо познаване на обичаите прави всяка една негова публикация събитие. Но не събитие от рода на *стилизацията* или *профанацията* на българщината (или която и да е друга национална традиция, явление, което е придобило глобален мащаб), с които се пълни книжният пазар и Интернет-мрежата, а фин и точен научен труд.

В тази книга Георги Мишев изследва водата, една от стихиите, без които човек не може. Не може не само затова, че няма да оцелее ожаднял и обезводнен. В това човекът си прилича и със земята, и с растенията, и те

трябва да „пият“, за да дават плод. Човекът не може да живее без вода поради други нейни онтологични свойства – хигиенни, освежаващи, а и естетически (да гледаш течащата вода е истинско удоволствие, неслучайно фонтаните украсяват централните площади в градовете). В културата, която още е жива по българските села, която познават и доста граждани, водата се смята за притежаваща магически свойства. В народния език тя получава доста определения: още от приказките знаем за жива и мъртва вода, а има и неначената, ненапита, мълчана, ношувала по звездите... В нея се добавят билки и различни предмети да засилят магичната ѝ и измиваща сила. Тя отнася всичките злини и освобождава тялото и душата от въздействието на нечистото. Тези свойства са необходими за извършване на много обреди, но преди всичко за лечебните практики, и тъкмо на тях посвещава своя труд доктор Мишев.

Понеже книгата се базира върху архаичния светоглед, отразен в записите на българските родолюбци и фолклористи от XIX век, но, както вече посочих, запазен откъслечно и досега, читателите не трябва да се учудват на факта, че болестите се причиняват от змей, самодиви и самовили, от уплах, от лошо око. Не трябва и да се учудват на народната вяра в силата на словото. Баянията, които в Приложението публикува Георги Мишев, разкриват сложната символика на света, а и неговата красота. Самите текстове дават представа и за богатството на българския език, фолклорният им речник е запазил доста

думи и изрази, към които сега в обществото се възвръща интересът.

Тъкмо такива изследвания, илюстрирани с автентични текстове, се отнасят към истинската хуманитарна наука. Сигурна съм, че книгата ще намери своя читател и – кой знае? – ще го омае и той да изучава българската традиция или поне да ѝ отделя повече внимание.

Ирина Седакова¹

Доктор на филологическите науки

Москва

¹ Автор на монографията „Балкански мотиви в езика и културата на българите: Раждане и съдба”, София, 2013.

ВЪВЕДЕНИЕ

*Че магията се е породила първо в медицината,
в това никой не се съмнява...*

Natam primum e medicina nemo dubitabit magiam...

Плиний Стари, Естествена история
(Plin. Hist. Nat. XXX. I)

Когато, преди вече повече от двадесет години, за първи път чух от баба ми разказ как едно измиване със специално приготвена отвара довело до излекуване след дълго боледуване, тогава тази история ми направи силно впечатление. Не само резултатът от това измиване беше впечатляващ, а и начинът, по който се е стигнало до неговото прилагане. Въпросната отвара била приготвена по съвет на възрастна жена от с. Селча, която по това време (около 1984 година) била известна лечителка и врачка. Наред със способностите си да „вижда”, същата давала съвети на хората как да се пречистват от постигнали ги болести и други нещастия. Много от тези съвети съдържали указания за приготвянето на различни отвари, с които търсещите помощ трябвало да се измият. С течение на годините срещях и други примери и разкази

за подобни измивания със специално приготвени отвари и така се стигна до момента, когато реших да се спра на тази практика в отделен текст. Въпреки че ритуалните измивания се прилагат по различни поводи, може да се каже, че основната цел, която се откроява като търсено последствие при прилагането им, е постигането на здраве.

В търсене на здраве хората от различни култури и епохи използват разнообразни практики, за да постигнат лекуване и да се сдобият със здраве. В традиционната култура, разбирането за болестта не е само в чисто физиологичен смисъл, а има и свръхестествен оттенък. Най-често болестите са приписвани на някаква външна сила и въздействие – самодиви, змейове и други. По тази причина народната медицина прилага и лечебни методи, които са по-скоро ритуални и целят не само въздействие върху видимото, физическо тяло и състояние, а и върху невидимото в човека и около него.

Лечебната магия, като част от народната медицина на българите, има своите изследователи, които в публикациите си обръщат внимание на тази тема и разглеждат различни обредни практики². Насочих внима-

² Още старите етнографски изследвания като тези на Цани Гинчев (Гинчев, Ц. Баяния, врачувания и лекувания от Търновско. // *СбНУ* 2, 1890, 172–173; Гинчев, Ц. Нещо по българската народна медицина. // *СбНУ* 3, 1890, 70–136; Гинчев, Ц. Баяния, врачувания и лекувания от Търновско. // *СбНУ* 4, 1890, 97–102; Гинчев, Ц. Баяния, врачувания и лекувания от Търновско. // *СбНУ* 8, 1892, 144–153; Гинчев, Ц. Баяния, врачувания и лекувания от Търновско. // *СбНУ* 10, 1894, 128–132; Гинчев, Ц. Няколко думи за нашите народни баяния. // *Труд*. В.

нието си точно към този конкретен тип обред – ритуалното измиване – тъй като той е малко изследван, а е много интересен като техника, историческо развитие и носител на информация за културата, в чиито рамки съществува.

Преди да пристъпя към представяне и коментар на отделни примери за подобни лечебни практики, ще се спра на данните за този тип ритуали в исторически план.

Търново, 1887, 1, 286–289), обръщат внимание на народната медицина и в частност на магическите ритуали, които се прилагат в нея, като в периодиката на Сборника за народни умотворения (СБНУ) са публикувани записи на редица подобни примери. Една чудесна публикация на руски език с представени в нея баянията, които се съдържат в томовете на СБНУ, е книгата **Амроян, И.** Сборник българских народных заговоров. Тольятти, 2005. Друго изследване на български език по темата е **Тодорова-Пиргова, Ив.** Баяния и магии. София, 2003. В областта на българската народна медицина от голямо значение са и изследванията на д-р Минчо Георгиев, който дълги години извършва теренни проучвания в тази област и публикува редица разработки, посветени на теоретичната страна на лечебния ритуал. Наред със съставителството и редакцията на *Българска народна медицина. Енциклопедия*. София, 1999 и второ преработено и допълнено издание от 2013, М. Георгиев публикува и множество статии по темата, вж. **Георгиев, М.** Магични представи за болестите. // *Атеистична трибуна*, 1979, № 4, 35–37; **Георгиев, М.** Магичните лекувания в българската народна медицина. // *Българска етнология*, 1980, № 3, 17–28; **Георгиев, М.** Ролята на болника в българския фолклор. // *Български фолклор*, 1982, № 4, 54–70, както и монографиите **Георгиев, М.** Слово за словото: опит върху антропологията на ритуала. София, 2002 и **Георгиев, М.** Ритуалният дискурс. София, 2007.

В древността, както и в традиционната ни култура, нарушаването на здравето е смятано за следствие от въздействието на свръхестествени сили. Това твърдение е в голяма степен валидно за целия древен свят. В различните места и времена, с цел да се отстрани външното въздействие, са се прилагали различни средства, но има и някои общи. Едно от тях е измиването. Древният човек, колкото и на нас да ни изглежда по-странно и абстрактно мисленето му от нашето, е базирал една голяма част от обредните си действия на представи и модели, които са очевидни и доста близки до физическата реалност и до неговото ежедневие. По този повод древните хора са стигнали до извода, че едно от най-добрите средства за отстраняване на нещо, което ни пречи, е измиването му. Това важи за отстраняването както на видимата, физическа мръсотия и омърсяване, така и на другата – невидимата. Така, на базата на едно чисто физическо действие – измиване – чрез което човек се освобождава от мръсотията по тялото си, възниква и ритуалното измиване, чрез което на друго, нематериално ниво, всеки може да се освободи и от други омърсявания. За да се постигне обаче това надфизическо, т.е. духовно пречистване, самото измиване също трябвало да бъде по-особено и по-специално. Именно на тези по-специални измивания ще се спра по-подробно.

Още асиро-вавилонските текстове свидетелстват за такъв тип обреди, които са били особено популярни през I хил. пр.н.е.

Те били познати като ритуалите *namburbi*³, т.е. *обреди за освобождаване*. Тяхната цел е да освободят човек от лоши предзнаменования, т.е. от лошо бъдеще⁴. В част от тези ритуали едно от основните средства за освобождаване от негативното външно влияние е измиването със специално приготвена за целта течност⁵. Базата на течността за измиване е основно вода, която, според древните представи, трябвало да има определени свойства – да бъде налята от определен брой извори или от конкретно място като свещен кладенец, свещени реки и други. Водата била допълнително насищана с пречистваща сила чрез поставянето в нея на различни материали от растителен и/или минерален характер и извършването с нея на определени ритуални действия. Прилагам описание на една рецептура за създаване на течност за ритуално измиване:

„...поставяш един съд със светена вода и пускаш в него злато, сребро, желязо, *hulelu*-камък, карнеол, лазурит, зехтин, първокачествен зехтин, пресован

³ В случая е ползвано изданието на ритуалите *namburbi* на **Maul**, St. Zukunftsbewältigung. Eine Untersuchung altorientalischen Denkens anhand der babylonisch-assyrischen Löserituale (Namburbi). Mainz am Rhein, 1994.

⁴ Затова и за тяхно название на немски език авторът на цитираното изследване избира определянето им като ритуали за преодоляване на бъдещето Zukunftsbewältigung.

⁵ За светената вода за пречистване, с която се измива злато в ритуалите *namburbi*, вж. **Maul**, St. Zukunftsbewältigung. Eine Untersuchung altorientalischen Denkens anhand der babylonisch-assyrischen Löserituale (Namburbi). Mainz am Rhein, 1994, 41-46.

зехтин, масло, билката *elkulla*, дървесина от хвойна, дървесина от кедър, тамарикс, билката, която пречиства (вместо нея може и билката *mastakal*), кълнове от финикова палма и *qan saleli*, след това оставяш това да стои за през нощта под звездите.”⁶

Тези съставки допълнително изпълват водата със святост, а самите те били възприемани като посветени на различни божества и по този начин пренасяли силата им в самата вода. Така създават течност, която има способността да освободи човека от дадено вредно въздействие чрез могъществото на боговете. В някои от ритуалните описания се среща инструкция камъните, които са били поставени във водата, след като е извършено измиването, да бъдат направени на огърлица, която да се носи от човека и чрез нея той да бъде поставен под тяхната допълнителна защита. Трети момент са съответните действия, на които водата е подлагана, с цел допълнително освещаване – изричането над нея на определени думи, включването на водата в съответен жертвен обред, оставянето ѝ да ношува под звездите на открито и други.

Наред с месопотамските примери, подобни ритуални измивания са познати и сред хетите. Този древен индоевропейски народ, който е живял в Мала Азия, на територията на днешна Турция и части от Сирия, Ливан и Израел през II-I хилядолетие преди новата ера, е

⁶ Maul, St. Zukunftsbewältigung. Eine Untersuchung altorientalischen denkens anhand der babylonisch-assyrischen Löserituale (Namburbi). Mainz am Rhein, 1994, 142.

оставил множество писмени следи. Хетските текстове съдържат редица описания на ритуални действия, като са известни дори отделни ритуални школи. Така в хетската ритуална традиция от Кицуватна (Kizzuwatna)⁷, наречена така по едноименното царство Кицуватна, което е съществувало през II хил. пр.н.е. и се намирало в близост до днешния залив Искендерун в Турция, се срещат също подобни упътвания за наливане на водата за ритуалните измивания по специфичен начин. Ето един пример:

„Когато Палия, царят на Кумани, поставя (образа на) Бога на бурята, той извършва следното заклинание. От седем извора взима водата на пречистването за град Лавацантия. За водата на пречистването (взима/дава той:) 1 шекел сребро, 1 було, 1 кълбо камгарна прежда, 1 *tarpala* от синя вълна, 1 *tarpala* от червена вълна, 1 *hakunna*-съд пречистен зехтин, 3 плоски питки от влажно брашно и 1 кана вино поднася той в жертва на седемте извора. Когато се върне с водата на пречистването, той взима една гъска, 1 *mulati*-печиво от влажно брашно от лимец от половин шепя, 5 плоски хляба, малко маслинов зехтин и 1

⁷ Вж. **Strauß**, R. Reinigungsrituale aus Kizzuwatna. Ein Beitrag zur Erforschung hethitischer Ritualtradition und Kulturgeschichte. Berlin/New York, 2006.

мяра вино и това се жертва за водата на пречистването.⁸

В тези ритуали също е засвидетелствано извършването на ритуалното измиване с цел пречистване и освобождаване от злото, вкл. болестта, което е сходно с написаното в месопотамските текстове⁹.

„AZU-жрецът или една чиста жена взима съд с вода или един kazzi-съд с вода и пред боговете излива водата. Отдолу поставя друг и като измива образите на божествата, събира водата там. При това казва:
„Както тази вода е чиста от всичко мръсно и с нея хората перат великолеппи одежди и тя ги очиства от всичко мръсно, и както с нея се мият всякакви инструменти и тя ги освобождава от всичко мръсно и ги прави чисти, както тази вода освобождава всичко от нечистотията и прави всичко чисто, нека така и вас боговете да освободи от нечистото! Вие, боговете, да бъдете свободни от злите дела, от клетвата, проклятието, пролятата кръв и сълзите, съвсем и напълно свободни да сте, и човекът, за когото извършваме обряда, да бъде от вас освободен от тези

⁸ **Strauß, R.** Reinigungsrituale aus Kizzuwatna. Ein Beitrag zur Erforschung hethitischer Ritualtradition und Kulturgeschichte. Berlin/New York, 2006, 36-37.

⁹ Тази близост, от една страна, може да е поради културните контакти и взаимстване на ритуални практики, но също не бива да се пренебрегва възможността и за близост от чисто техническо естество на обряда, базираща се върху общи митологични модели и негов местен характер.

неща!” Съдът с водата, която държи, изнася навън и я дава на друг човек. След това полива на ръцете на човека, за когото се извършва обредът, от друг съд вода и изрича следното: „Нека се отмият злото дело, клетвата, проклятието, пролятата кръв и сълзите, нека от боговете бъдеш освободен от тях!”¹⁰

Тук бих искал да обърна внимание на някои елементи в тези обреди, които са от значение и които се срещат и в традиционния фолклор, както ще бъде показано нататък в текста. От една страна, това е използването на вода от няколко места – от извор, кладенец и река. Познати са комбинациите на вода от два извора¹¹, както и от седем¹² или други на брой, а също и неколккратно зачерпване на водата¹³. В тази вода се

¹⁰ **Strauß**, R. Reinigungsrituale aus Kizzuwatna. Ein Beitrag zur Erforschung hethitischer Ritualtradition und Kulturgeschichte. Berlin/New York, 2006, 342-343.

¹¹ **Haas**, V. Materia Magica et Medica Hethitica: Ein Beitrag zur Heilkunde im Alten Orient. Berlin / New York, 2003, 144.

¹² „На сутринта на втория ден се измива бога на бурята със седемте чисти води.” Ibid. 144, превод от немски – Г. Мишев.

¹³ Указанието за начина на наливане на вода е представено под формата на разказ за това как богинята Ищар отива към изворите с празен съд в ръцете, без да е облечена в своята мантия, но носеща обици във формата на *surasura*-птици и с венец на главата: „Тя каза на изворите, тя каза на водните извори, ... [...] каза на божеството на водата: Тази вода, за която съм дошла, дайте ми, за да изчисти като вода кръвнината и клетвата, да пречисти портата, да пречисти [езика] на множе[ството], клетвите, провиненията и страха! [Изворът] отговаря на Ищар: Налей вода седем пъти и налей вода осем пъти,

поставят редица допълнителни съставки, които да засилят нейната святост – седем камъка, които преди това са взети от реката, са описани в ритуала на жреца Амихатна¹⁴, а също и части от дървета, билки и други материали. Допълнителен момент е сакрализацията на водата чрез изливане в нея на кръв от жертвено животно, както и поставянето в нея на жертвени дарове.¹⁵

Следващият момент, който е изключително важен, е поставянето на водата под звездите, което в хетския текст е дадено като изискване с думите: „И водата остава под звездите.”¹⁶, ¹⁷ Водата се ползва за пръскане

изсипи я и водата, която налееш на деветия път, тази вода напълни и я вземи!” Ibid. 148, превод от немски – Г. Мишев.

¹⁴ Ibid. 148.

¹⁵ Тук от внимание е изливането на кръвта от две гъски, които се принасят в жертва, като кръвта от първата гъска се излива във водата, докато в нея се отразява луната, а от втората, докато в нея се отразява слънцето: „Запалва се кадилницата *hiprushhi*. Жрецът ^{LU} *AZU* взима една гъска и във водата, (в която през нощта) се (отразява) луната я възлива за *Sarrimmati*. Той взима още една гъска и във водата, (в която през деня) се (отразява) слънцето, я възлива за *Salus-Bitinhi*. След като е възлял кръвта на гъските във водата, поставя малко хляб, върху който посипва малко булгурена каша във водата и при това казва на хуритски: *Imputte, Silaluhi*, дъщери на *Turkiya*, това *mirzi-ястие*, този дар, този кръгъл хляб и тези *dulluzi*, ... не идват ей така просто, а те са дар за водата на пречистването!” Ibid. 152-153, превод от немски – Г. Мишев.

¹⁶ Ibid. 153, превод от немски – Г. Мишев.

¹⁷ Този елемент в обрядността е разпознат и коментиран като античен мотив и в статията, посветена на тази проблематика, на **Крайенброк-**

и измиване. С водата от измиването древните постъпвали по сходен начин, както е изискването в традиционната култура, а именно – да се подсигури, че друг човек няма да стъпи в мръсната вода.¹⁸ Тя трябва да се изхвърли на място, където не се стъпва. Настъпването на вода от ритуално измиване води до омърсяване и съответно до разболяване.¹⁹

Съвсем накратко представих някои основни моменти, свързани с ритуални измивания, каквито са ни познати на база на наличния изворов материал от древността, но не само в древни времена е била позната тази

Дукова, У. Някои антични мотиви в обредите и фолклора на балканските народи. // *Българска етнология* 1992/3. София, 47.

¹⁸ В хетските ритуали това подсигуряване има и други вариации, като например наливането на водата от измиването в бичи рог и неговото запечатване, както е описано това в ритуала на Mastika (СТН 404.1): „Тогава магьосницата дава на двамата участници в обряда от една чаша или от купа вода. И сода е сипана вътре. Тогава и двамата участници в обряда си изливат водата върху главите и измиват ръцете и очите си. След това водата се излива в бичи рог. Двамата участници в обряда го запечатват и магьосницата казва: „Едва тогава, когато някогашините царе се върнат и проверят страната и законите, тогава този печат да бъде счупен!“ Ibid. 157, превод от немски – Г. Мишев.

¹⁹ Във връзка с това, в месопотамската ритуална традиция и текстове се срещат и следните моменти: „Когато вървял по площада, когато Асалухи вървял по площада, когато вървял по улицата, когато пресякъл улицата, (жрецът-екзорсист) в излятата вода от измиване стъпил, своите нозе в нечистата вода омърсил.“, вж. Емельянов, В. Ритуал в Древней Месопотамии. Санкт-Петербург, 2003, 233.

форма на лекуване и въздействие върху света около нас и вътре в нас.

Ритуалното измиване е практика, позната в рамките на българската етническа територия²⁰, с основното назоваване „поливка”, но се използват също и „*поливане, заливане, напръскване*” и други. Поливката, като начин за лекуване, е прилагана при определени заболявания или казано по-точно – състояния. На първо място това са т.нар. болести, за които се вярвало, че са причинени от въздействието на свръхестествени създания като самодивата или змея, затова са наричани и болести „от вън-кашно”. След тях идват заболявания, които са с неопределена причина и са наричани „незнайни”, сходни на тях са болести или състояния, за които се счита, че са предизвикани от магия или уроки, а не са на физиологична основа. На последно място бих поставил прилагането на поливката като средство за лечение и при някои случаи, при които обикновено се използват други методи на лечение – безплодие, страх, треска и други. Разбира се, това разделяне на видовете поливки е съвсем условно и, както ще се види от коментирани примери, в доста от случаите се забелязват общи елементи и проникване на обредни мотиви от една област на лечение в друга.

Тъй като според различната причина и самото лечебно измиване показва редица специфики, ще се спра

²⁰ В настоящия текст е разгледан този тип обредно лечебно действие на база примери от българската етническа територия, но сходни практики са познати и сред съседните народи.

на предложените от мен видове поливки последователно, като ще започна с най-известните и възпявани дори в песни лекувания с поливки за освобождаване от любовта на змея или самодивата.